

พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย*

THE DYNAMIC OF WISDOM DIALECT TO SOCIAL CHANGE AT THE MEKONG RIVER IN NONGKHAI PROVINCE

วิวัฒน์ ทองवाद

Wiwat Thongwad

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nongkhai Campus, Thailand.

E-mail: Thongwadwiwat@yahoo.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่น ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย 2) เพื่อศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และ 3) เพื่อศึกษาวิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่มีคุณค่าแก่การดำเนินชีวิต เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบการสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วยปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษา ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 25 รูป/คน แล้วนำผลการสัมภาษณ์ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและสร้างข้อสรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ผลจากการวิจัยพบว่า 1) ภาษาถิ่นอีสานเป็นภาษาที่สังคมลุ่มแม่น้ำโขง ที่ใช้แพร่หลายในพื้นที่จังหวัดหนองคาย 2) การเปลี่ยนแปลงของภาษาเป็นไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง และ 3) รัฐควรอนุรักษ์และฟื้นฟูอักษรถิ่นอีสาน เช่น อักษรไทยน้อยและอักษรธรรมอีสาน ให้เป็นที่เป็นที่แพร่หลายและคงอยู่ในสังคมอีสานสืบไป เพราะภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งแรกที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมีความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็กไม่อายที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคมหรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรรังเกียจหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด แต่ควรให้ความยกย่อง เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าแก่การรักษาไว้

คำสำคัญ: พลวัต, ภูมิปัญญา, ภาษาถิ่น, สังคมลุ่มแม่น้ำโขง

*Received: 31 July 2020; Revised: 8 December 2020; Accepted: 8 December 2020

ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) To study dialect for development of the Mekong River Basin community at Nongkhai Province. 2) To study the dynamic of wisdom dialect, social and cultural changes and 3) To study the conservation methods, Promote wisdom dialect that is valuable for life. Data collection tools are interview forms and observation, data collection by interview and participatory observation the groups was given the data consist of local wisdom philosopher and language experts or villagers who understand the structure of the language that lives in the Mekong Basin community in Nongkhai province. Acquired by purposive selection method of 25 person after that, take the interview results to analyze and synthesize the data by interpreting and creating conclusions in accordance with the objectives.

The results showed that: 1) Isan dialect is the language that the Mekong River Basin society that is widely used in the area of Nongkhai Province. 2) The change of language according to the social, cultural, economic, political and administrative conditions, and 3) Isan Dialect began to be conserved and rehabilitated with the government system to be popular and conserved to continue to maintain, such as the Thai Noi alphabet and the Thai Dhamma Isan alphabet etc. The language and alphabet are the wisdom of the community risk of loss or face threats. Therefore, the family institution is the first thing that should be instilled in children to see that the dialect has how important? And instill in children not embarrassed to speak the dialect in society or in the family. The second institution is people in society that should not be disgusted or seeing that people speak the dialect is strange. On the contrary, this should be even praised because the dialect is worth keeping.

Keywords: The Dynamic, Wisdom, Dialect, the Mekong River

บทนำ

จากเทือกเขาเหนือบนเขตที่ราบสูงทิเบต หยดน้ำหยดแล้วหยดเลาะละลายจากหิมะมาผสมกับสายน้ำจากพายุฟ้าและฝนแผ่นดินรวมกัน จนกลายเป็นต้นกำเนิดสายน้ำอันยิ่งใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนกลายเป็น “แม่น้ำโขง” แม่น้ำโขงไหลผ่านหรือเป็นเส้นกั้นพรมแดนประเทศน้อยใหญ่มากถึง 6 ประเทศ ตั้งแต่จีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชา ก่อนไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม บริเวณปากแม่น้ำโขงตรงนั้น มีสามเหลี่ยมดินดอนยักซ์อันได้รับการยกย่องจากนานาชาติว่า มีความหลากหลายทางชีววิทยาและธรณีวิทยาอย่างยิ่ง อีกทั้งตลอดเส้นทางของแม่น้ำโขง ยังมีพันธุ์ปลานับพันชนิด โดยเฉพาะปลาบึกซึ่งพบได้เพียงเฉพาะแม่น้ำสายนี้เท่านั้น จึงเป็นแม่น้ำที่สำคัญอย่างยิ่งใน

ระดับโลก ความยาวของแม่น้ำโขงมีความยาวราว 4,900 กิโลเมตร ติดอันดับ 10 ของแม่น้ำที่ยาวที่สุดในโลกพอดิบพอดี อยู่ในเขตประเทศจีนประมาณ 2,000 กิโลเมตร แม่น้ำโขงไหลเข้าสู่ประเทศไทยจุดแรกที่สามเหลี่ยมทองคำอันลือลั่น ในจังหวัดเชียงราย บริเวณดังกล่าว แม่น้ำโขงเป็นจุดแบ่งแยกประเทศถึง 3 ประเทศ คือ ไทย จีน และลาว นับจากอำเภอเชียงคาน แม่น้ำโขงกลายเป็นพรมแดนกั้นระหว่างไทยกับลาวยาวต่อเนื่องมากกว่า 800 กิโลเมตร แม่น้ำโขงไหลผ่านทั้งเขตป่าเขียวขจี ภูเขาหินทรายสูงตระหง่าน ผ่านแหล่งชุมชน ซึ่งยังคงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไว้เหนียวแน่น ผ่านเมืองใหญ่ซึ่งได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาค ไกลมาตั้งแต่จังหวัดเลย หนองคาย บึงกาฬ ที่แม่น้ำไหลจากทิศตะวันตกไปตะวันออก เข้าสู่ครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ที่ไหลจากทิศเหนือลงทิศใต้ โดยจุดสุดท้ายที่แม่น้ำโขงอำลาประเทศไทยคือ บ้านเวินบัก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี อำเภอริมขอบแดนไทย-ลาว (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอัครพงษ์ คำคุณ, 2552)

ภาษาถิ่น เป็นภาษาที่พูดกันในท้องถิ่นต่าง ๆ ตามปกติ เป็นภาษาที่คนในถิ่นนั้น ๆ ยังคงพูดและใช้อยู่จำนวนมาก คำบางคำในภาษากลางได้เลิกใช้ไปแล้ว แต่ในภาษาถิ่นยังคงรักษาขนบธรรมเนียมไว้เป็นอย่างดี ในการศึกษาภาษาถิ่นย่อมจะศึกษาท้องถิ่นในด้านที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมได้ เพราะภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ภาษาถิ่นจะรักษาคำเดิมได้ดีกว่าภาษามาตรฐาน เพราะจะมีการเปลี่ยนแปลงทางภาษาและวัฒนธรรมน้อยกว่า นอกจากนี้ การศึกษาในท้องถิ่นมีประโยชน์ในการศึกษาด้านวรรณคดีอีกด้วย เพราะวรรณคดีเก่า ๆ นั้น ใช้ภาษาโบราณ ซึ่งเป็นภาษาถิ่นจำนวนมาก เช่น วรรณคดีสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถ้าเราไม่เข้าใจภาษาถิ่นที่ใช้ ก็จะตีความไม่ออกและยากต่อการศึกษาวรรณคดีนั้น ๆ ได้ ฉะนั้น เราจึงควรอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาภาษาถิ่นทุกถิ่น จึงจะมีความรู้กว้างขวาง

นอกจากนี้ กล่าวไว้ว่า ภาษาถิ่น เป็นภาษาของกลุ่มชาติที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น ภาษาไทยถิ่นเป็นภาษาของกลุ่มชาวไทย ซึ่งอาศัยกระจุกกระจายอยู่ทั่วประเทศ ภาษาถิ่นของชนกลุ่มใดย่อมเป็นภาษาที่มีความสำคัญต่อชนกลุ่มนั้นมากที่สุด เพราะเป็นภาษาที่ใช้พูดติดต่อสื่อสารร่วมกันมาตั้งแต่เกิด โดยสามารถพิจารณาจากเจ้าของภาษาและผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับภาษาได้ ดังนั้น จึงเป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่ 1 ภาษาถิ่นอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นภาษาที่ต้องใช้ติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน เป็นภาษาที่ใช้มาตั้งแต่แรกเกิด ได้เรียนรู้ จดจำ สืบทอดและร่วมรับในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เป็นภาษาที่มีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญต่อกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของภาษานั้น ๆ มากที่สุด ฉันทส ทองช่วย (ฉันทส ทองช่วย, 2534) กล่าวว่า

1. ภาษาถิ่นเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ควรศึกษา เพราะการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทางหนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านต่าง ๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทาน ปริศนาคำทาย ชื่อบุคคล ชื่อพืชและชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่ออาหารเครื่องดื่ม บทสวดในพิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารถ่ายทอดทั้งสิ้น

2. ภาษาถิ่นเป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน เราอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มระดับชาวบ้านที่ใช้ภาษาเดียวกันในชีวิตประจำวันสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน จะต้องมีความเป็นมาร่วมกัน เช่น ชาวไทยถิ่นตากใบกับชาวมลายูเชื้อสายไทยในอำเภอตุมปัตร์รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ซึ่งพูดภาษาไทยถิ่นตากใบในชีวิตประจำวันอยู่ในขณะนี้ จะต้องมีความสัมพันธ์ของกลุ่มชนร่วมกันมาในอดีต ปัจจุบันก็ต้องเกี่ยวข้องกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี แสดงว่าเราสามารถนำภาษาถิ่นเป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนได้

3. ภาษาถิ่นเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่น ผลการสำรวจวรรณกรรมท้องถิ่น ที่สืบทอดกันด้วยวาจา หรือเป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และวรรณกรรมที่ได้มีผู้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น วรรณกรรมสมุดข่อย วรรณกรรมใบลานและศิลาจารึก พบว่า มีจำนวนมหาศาล วรรณกรรมเหล่านี้มีหลายประเภท เช่น วรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ นิทานประโลมโลก ตำนาน เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญคือ เป็นวรรณกรรมที่ใช้ภาษาถิ่นเป็นสื่อในการถ่ายทอด ดังนั้น ถ้าไม่มีภาษาถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ดังนั้น ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญคือ เป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสืบทอดต่อเนื่องมายังลูกหลาน โดยผ่านวัฒนธรรมทางภาษา ที่เป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ และเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่น ปัจจัยใหญ่ที่สุดที่คุกคามภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำโขงคือ การแพร่กระจายของภาษาหลัก เช่น ภาษาประจำชาติและภาษาราชการ โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับที่สนับสนุนหรือบังคับใช้ภาษาหลัก ขณะที่เด็กกลุ่มชาติพันธุ์มีความจำเป็นและมีสิทธิในการเรียนภาษาประจำชาติและภาษาราชการ แต่ครูหรือพ่อแม่เองพยายามจำกัดการใช้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งโดยตรงและทางอ้อม ทำให้เด็กตั้งคำถามถึงคุณค่าของการเกิดและการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนของตัวเอง ด้วยเหตุนี้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์จึงไม่ได้มีการใช้ในโรงเรียนหรือแม้แต่ในบ้าน และไม่อาจส่งผ่านไปยังคนรุ่นต่อไป

นอกจากนี้ ภาษาหลักยังขยายตัวผ่านทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ และการสื่อสารอื่น ๆ เช่นเดียวกับวัฒนธรรมป๊อปในหนังและดนตรี อีกทั้งการเปิดประชาคมอาเซียน AEC (Association of Southeast Asian Nations) ในปี 2558 (2015) ของกลุ่มประเทศอาเซียน ได้ตกลงที่จะใช้ภาษาอังกฤษเป็นช่องทางการสื่อสาร ทำให้ยากที่จะให้ความสนใจความสำคัญในคุณค่าของภาษากลุ่มชาติพันธุ์ ความขัดแย้งและสงครามกลางเมือง ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และการ (บังคับ) ย้ายถิ่นฐานจากการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น การสร้างเขื่อนกำลังคุกคามต่อภาษากลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคนที่พูดภาษามอแกนซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของพม่าและไทย ซึ่งก่อนหน้านี้โดนเอาเปรียบทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่แล้ว ได้ประสบภัยแผ่นดินไหวและซึนามิในเดือนธันวาคม 2547 (2004) โดยเฉพาะพวกที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่ง นอกจากสูญเสียเรือและบ้านไปกับซึนามิแล้ว ยังพบกับวิกฤตดังกล่าวด้วย (Skehan, 2012) และกลุ่มคนที่พูดภาษาอู๋ก๊อง ภาษาในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต อาศัยอยู่ในภาคตะวันตกของไทย ถูกบังคับให้ย้ายถิ่นฐาน เพราะการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (EGAT) ด้วยเหตุนี้ ความเป็นบิกแผ่นเหนียวแน่นของชุมชนท้องถิ่นจึงอ่อนแอลง เกิดอุปสรรคในการรักษาภาษาและอัตลักษณ์ (Bradley

David, 1989) ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเต็มไปด้วยภูมิปัญญาและความรู้สะสมผ่านประเพณีวิถีชีวิต และการอยู่รอดในธรรมชาติของผู้คนรุ่นแล้วรุ่นเล่า นักวิจัยท่านหนึ่งกล่าวว่า คนเราเกิดมาพร้อมสติปัญญา การพูดภาษาและวัฒนธรรม (McCarty Teresa L., 2007) เท่ากับว่าการหายสาบสูญของภาษาก็ทำให้ ภูมิปัญญาหายไปด้วย และยังมีอันตรายจากการถูกปฏิเสธสิทธิทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มนั้น ๆ อีก เรา ไม่ได้กำลังประสบวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางชีววิทยาเท่านั้น แต่เป็นวิกฤตในแง่ความหลากหลาย ทางภาษาด้วย

การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และภูมิปัญญาภาษา ถิ่นของไทยจะแปรเปลี่ยนไปตามกระแสการไหลเวียนของประชากรในภูมิภาค ที่เข้ามาติดต่อทำธุรกิจกัน มากขึ้น ดังนั้น เพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่ จะต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางภูมิปัญญา โดยอาศัยบุคคลที่มีประสบการณ์ ทักษะ ความรู้ และจิตวิญญาณทางภูมิปัญญาภาษาถิ่น ถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวให้แก่คนรุ่นใหม่ ที่สนใจเรียนรู้และ สืบสานงานด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย นำไปศึกษาเพิ่มเติม ทดลองฝึกปฏิบัติจนมีความรู้ ความ ชำนาญ และถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นให้แก่คนรุ่นต่อไป

จังหวัดหนองคาย เป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีลักษณะเด่น เป็นจังหวัดที่ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาเป็นเวลาอันยาวนานนับได้หลายพันปี จนถึง ปัจจุบัน และที่เป็นสิ่งที่น่าภูมิใจของจังหวัดหนองคายก็คือ ภูมิปัญญาภาษาถิ่นในจังหวัดหนองคาย ชาวบ้านมีการใช้ภาษาถิ่นที่ยังคงไว้และสืบทอดไปที่เด่นชัดเจน ประกอบกับจังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่ รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งเป็นประตูการค้าสู่ประเทศอินโดจีน ทำให้การพัฒนา จึงต้องคำนึงปัจจัยด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ดังนั้น ผลผลิตที่เกิดจากภูมิ ปัญญาภาษาถิ่นของคนหนองคาย จำเป็นอย่างยิ่งต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางปัญญา เห็น ควรให้คนรุ่นหลังซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่น ที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนานแก่คน รุ่นใหม่ เป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบสานมาจากบรรพบุรุษ ให้คงอยู่คู่ สังคมไทยสืบไป เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาชาติ 20 ปี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่น ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จ. หนองคาย
2. เพื่อศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
3. เพื่อศึกษาวิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่มีคุณค่าแก่การดำเนินชีวิต

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ (Applied Research) ผสานวิธีระหว่างเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการสัมภาษณ์

กลุ่มชาติพันธุ์ทางภาษา เพื่อศึกษาพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาถิ่นของชุมชนชาวลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย เพื่อนำไปวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภาษาถิ่น เช่น หนังสือ ตำรา เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยวรรณกรรมสมุดย่อย วรรณกรรมโบราณ วรรณกรรมพื้นบ้าน อีสาน ศิลาจารึก

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ประชาชนผู้มีปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชน 4 แห่ง ของลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 25 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น แนวคิดการพัฒนาภูมิปัญญาภาษาถิ่น จังหวัดหนองคาย ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดหนองคาย เอกสารเกี่ยวกับภูมิปัญญาภาษาถิ่น เป็นต้น โดยการศึกษาจากเอกสารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาค้นคว้า

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ภาคสนาม

ขั้นเตรียมการ

- เตรียมคำถามวิจัย เป็นขั้นที่มีความสำคัญที่สุดในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งคำถามหลักประกอบด้วยข้อมูลส่วนตัว คำถามเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน และคำถามที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา
- เตรียมอุปกรณ์ในการลงพื้นที่ ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ

ชั้นลงพื้นที่

เก็บข้อมูลความเห็นของประชาชนผู้มีปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาตามทีนัดหมาย โดยวิธีการสัมภาษณ์ และขออนุญาตบันทึกเสียง บันทึกภาพประกอบ รูปแบบวิธีการสัมภาษณ์จะใช้วิธีการเบื้องต้นถามตามประเด็นคำถามที่เตรียมไว้ ทั้งข้อมูลส่วนตัว คำถามหลักเกี่ยวกับการวิจัย และข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษา และการเตรียมพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป็นต้น

ผลการวิจัย

- 1) ภาษาถิ่นอีสานเป็นภาษาที่สังคมกลุ่มแม่น้ำโขง ที่ใช้แพร่หลายของพื้นที่จังหวัดหนองคาย
- 2) การเปลี่ยนแปลงของภาษาเป็นไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง และ
- 3) อักษรถิ่นอีสานเริ่มมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูด้วยระบบของรัฐบาล ให้เป็นที่นิยมและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป เช่น อักษรไทยน้อยและอักษรธรรมอีสาน เป็นต้น

ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งแรกที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมีความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็กไม่อาย กล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม หรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำร้ายเกียดหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

ตารางแสดงการวิเคราะห์พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ดังต่อไปนี้

ช่วงเวลา อิทธิพลผลักดัน	ยุคเดิม/ประวัติศาสตร์	ช่วงเปลี่ยนแปลง (พลวัต)	ปัจจุบัน
ภาษาที่ใช้	สืบทอดกันมาปากต่อปาก (मुखปาฐะ) ได้แก่ อักษรไทยน้อยและอักษรธรรม	วรรณกรรมสมุดข่อย , วรรณกรรมใบลานและศิลาจารึก	เทศน์แหล่อีสาน, การแสดงหมอลำและเพลงลูกทุ่งอีสาน
วัฒนธรรม	พระพุทธรูปศาสนา เจริญรุ่งเรืองทำให้อักษรธรรมที่ใช้จดจำเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา แพร่หลายไปด้วย วรรณกรรมอีสาน เช่น จำปาสดัน สิ้นไชย เป็นต้น	วรรณกรรม, คำทวย, ผญา, เพลงกล่อมลูก, ลำ, แข็ง, สรรภัญญ์	นิยมใช้โซเชียลเน็ตเวิร์คเพื่อการติดต่อรวดเร็วในการสื่อสารและความยากลำบากในการพิมพ์ตัวอักษร ทำให้คำเหล่านั้นสั้นลงจนกลายเป็นภาษาวิบัติ ผันอักษรและเสียงไม่ตรงกับรูปวรรณยุกต์ เช่น ชะมะ , ชิมิ หมายถึง ไซ้ไหม

สังคม	นิยามพูดภาษาถิ่นกันในการสื่อสารและการเรียนหนังสืออยู่ในวัด	ภาษากลาง(ไทย) เข้ามาแทรกในการสื่อสารและการศึกษาเล่าเรียนได้แยกออกจากวัด	เด็กและวัยรุ่นไม่กล้าพูดภาษาถิ่น รู้สึกอายและไม่มีสอนในโรงเรียน
-------	--	---	---

อภิปรายผล

จากข้อมูลที่ได้ มีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจคือ ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งแรกที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นภาษาถิ่นว่ามีความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็กไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคมหรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำรังเกียจหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์ และแนวทางการฟื้นฟูภาษาถิ่นไว้ ดังนี้

แนวทางในการอนุรักษ์ภาษาถิ่น ดังนี้

1) ควรมีนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนให้เข้ากับแต่ละพื้นที่ เพื่อส่งเสริมภาษาถิ่นในด้านการเรียนการสอน โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา ท่าทาง สำนวน หรือแม้กระทั่งวัฒนธรรมท้องถิ่น ก็จะช่วยปลูกฝังให้เด็กสามารถเรียนรู้ รับรู้ การมีอยู่ คุณค่าและความสำคัญของภาษาถิ่น

2) ควรมีการปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจภาษาถิ่นตั้งแต่เด็ก โดยการนำภาษาถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน

3) ควรมีการปลูกฝังให้เด็กมีความกล้าที่จะแสดงออก ในการพูดภาษาถิ่น

4) ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน ภาษาถิ่น โดยใช้เทคโนโลยีเป็นตัวช่วย

5) ควรมีการรณรงค์ และ ส่งเสริมการใช้ภาษาถิ่นอย่างแพร่หลาย

แนวทางในการฟื้นฟูภาษาถิ่น ดังนี้

1) ช่วยกันรณรงค์ ส่งเสริมให้เด็กวัยรุ่นในยุคปัจจุบัน เห็นว่าภาษาท้องถิ่นมีความสำคัญ และมีคุณค่า เป็นภาษาที่สวยงาม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและมนุษยชาติ ที่เราทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษา เพื่อให้ภาษาถิ่นคงอยู่ต่อไป โดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว เพราะเด็กบางคนพูดภาษาถิ่นแต่ในบ้านหรือในครอบครัว แต่พอออกไปนอกบ้านไปอยู่ในสังคมเมือง สังคมใหญ่ ๆ ก็จะไม่พูดภาษากลาง จนในที่สุดก็จะลืมและละเลยภาษาถิ่นไป เพราะพูดภาษากลางจนเคยชิน จะหลงเหลือก็แค่สำเนียงเล็ก ๆ น้อย ๆ

2) กระทรวงศึกษาธิการ ควรมีนโยบายอย่างเร่งด่วนให้มีการบรรจุหลักสูตรภาษาถิ่น เพื่อใช้ในการเรียนการสอนภายในโรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่การปลูกฝังให้เด็กเล็ก ๆ ตั้งแต่อนุบาล ประถม มัธยม จนถึงมหาลัย ซึ่งเมื่อโตแล้วเด็กสามารถคิดเองเป็นและสามารถรับรู้ได้ว่า ควรดูแลรักษา ควรปฏิบัติตัวอย่างไร เพื่อไม่ให้ภาษาถิ่นของเราหายไปอย่างไร้ค่า ไร้ความหมาย

3) นักวิชาการควรมีการศึกษาวิจัยภาษาถิ่นอย่างจริงจัง เพื่อนำมาใช้ในสังคมอย่างเร่งด่วน เพราะภาษาถิ่นเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทางหนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านต่าง ๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทาน ปริศนาคำทาย ชื่อบุคคล ชื่อพืชและชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่ออาหารเครื่องดื่ม บทสวดในพิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารถ่ายทอดทั้งสิ้น

ถึงแม้ว่าอักษรอีสานได้ขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาแล้วก็ตาม ถ้าหากยังไม่นำมาปฏิบัติใช้กันให้แพร่หลาย ประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็อาจจะไม่เต็มที่ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ควรเพิ่มบทบาทด้านอักษรประจำท้องถิ่นอีสาน คือ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสาน ให้เป็นที่ยอมรับกันได้แบบสากล เช่น มีการบรรจุลงในหนังสือเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ให้เป็นวิชาบังคับเรียน เพียงเท่านี้ภาษาไทยน้อย และภาษาธรรมอีสาน ก็คงจะยังคงอยู่และยั่งยืนสืบไป

สรุป/ข้อเสนอแนะ

วิจัยเรื่อง “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกลุ่มแม่น้ำโขงจังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่น เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบการสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 25 รูป/คน แล้วนำผล การสัมภาษณ์ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและสร้างข้อสรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

จากการวิจัยเรื่อง “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกลุ่มแม่น้ำโขงจังหวัดหนองคาย ” ทำให้มีข้อเสนอแนะโดยสรุปในภาพรวม ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะที่ได้การศึกษวิเคราะห์

จากการศึกษาวิเคราะห์ “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” จะเห็นได้ว่า มีการเปลี่ยนแปลงของภาษาถิ่นไปอย่างมากตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง แต่ยังคงมีแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาถิ่นให้เป็นที่นิยมและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่สืบไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำศึกษาค้นคว้าต่อไป

- ควรศึกษาพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดอื่นของภาคอีสาน
- ควรศึกษาเกี่ยวกับพลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้บูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือรายวิชาที่จัดการเรียนการสอน

- ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน และปลูกฝังเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาถิ่น แม้ในปัจจุบันจะได้รับอิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่นมากขึ้นเพียงใดก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

- ฉันทัส ทองช่วย. (2534). *ภาษาและอักษรถิ่นพืชมลพิษณ์*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอัครพงษ์ คำคุณ. (2552). *แม่น้ำโขง ณ นครพนม*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- Bradley David. (1989). *The Disappearance of the Ujong in Thailand*. In Nancy Dorian (ed.). *Investigating Obsolescence : Studies in Language Contraction and Death*. Cambridge, UK : Cambridge University Press.
- McCarty Teresa L. (2007). *Tove Skutnabb-Kangas, and Ole Henrik Magga*. *Education for Speakers of Endangered Languages*. In *Handbook of Educational Linguistics*. Oxford, UK : Oxford University Press.
- Skehan. (2012). Craig. Time Running out for Moken Way of Life. *Bangkok Post*, 13 May 2012.